

Remi Verwimp

De erfenis van Dorothee Sölle¹

Ze was klein van gestalte. Een lerares noemde haar daarom 'lucifershoutje'. Later zouden er vele bijnamen volgen. Niet omwille van haar uiterlijk, maar om wie ze was en waar ze voor stond. Een kleine greep: zwijn, communistenhoer, onruststookster. Sölle Hölle. Sölle is de hel. Haar meer dan veertig boeken, de beroemde politieke avondgebeden, de talloze acties voor vrede, tegen de raketten, tegen het kapitalisme... leverden haar een 'wasmand vol haatbrieven', maar ook een groot aantal medestanders op. 'Ieder nieuw conflict bezorgt me nieuwe vrienden.' In Duitsland kreeg ze een Berufsverbot. Links en vrouw, dat ging te ver. In theologenland kreeg Sölle nooit een volwaardige plaats omwille van haar kritiek op de apartheid van het academische theologiebedrijf ten aanzien van de werkelijke samenlevingsproblemen en de werkelijk geleefde mensenlevens.

Maar haar theologie raakte des te meer het middenkader van de kerken. Een hele generatie heeft ze begeleid om weg te trekken uit het tamelijk naïeve geloof in een God daarboven en daarbuiten, een God die samenviel met de droom van een door blanke mannen beheerste cultuur, waar macht en zelfbevestiging de dienst uitmaken. Deze soevereine, afstandelijke God verlaat ze voor God 'die slechts incognito, in de minsten van mijn broeders en zusters' aanwezig is. God als immanente dieptekracht, in de mystieke traditie benoemd als 'bron van alle goeds', 'Gij, stil geschreeuw'. Een God die niet rechtstreeks te ervaren is, maar die zich in de weerloze Christus aan de mensen heeft meegedeeld. In het spoor van Jezus moet je dan 'je mond openen ten bate van de stomme' (Spreuken 31,8) en pleitbezorgster worden voor kleinen en verdrukten, totdat die in staat zijn om voor zichzelf te spreken.

Mystiek en verzet

Dit spreken over God is gegroeid in confrontatie met de werkelijkheid: de Tweede Wereldoorlog, de nazi's, haar echtscheiding, Vietnam, de bewapeningswedloop, de moord op Allende, het Navo-dubbelbesluit, de Sandinisten in Nicaragua, de strijd tegen het racisme in Zuid-Afrika, de kanker in haar eigen lijf. Als Sölle wel gerekend wordt bij de tophoofden van de twintigste eeuw² dan is

Dorothee Sölle

vonk van de ziel weer in mensen tot spreken brengen, een vonk die mensen bevrijdt uit voorgekauwde ideologieën rond seksualiteit, arbeid, economie. De levenskracht die God is, maakt ons onverschrokken bij het opnemen van onze verantwoordelijkheid en drijft ons tot een diepe solidariteit met ieder die waar dan ook verminkt wordt in het leven. Mystiek en verzet. Je niet verbergen maar leven met je gezicht naar de zon. Mystieke kracht zit in het SAMEN. Samen zijn wij in staat de demonen uit te drijven. Van de armen hebben wij daarin te leren: hun vermogen om te delen, hun gastvrijheid voor vreemden, hun zorg voor elkaar, hun weerstandsvermogen tegenover smart, hun geduld bij het verkrijgen van levensnoodzakelijke dingen, de vroomheid van hun volksgeloof, hun onverwoestbare hoop dat morgen alles beter wordt en het evangeliseren van hun stille aanwezigheid.

Dorothee Sölle hield vast aan de 'opstanding uit de doden'. Met haar poëzie voedde ze de hoop op een leven door de dood heen. Niet alleen door de fysieke dood heen, maar door de dood die de burgerlijke samenleving dagelijks aanneemt in de vorm van armoede, ellende, oorlog, innerlijke leegte, gevoelsarmoede. Zij verzette zich tegen het leunstoelpessimisme dat nog gevoed wordt door de postmoderne, individualistische filosofie van 'alles moet kunnen' en 'voel je goed', die alle ethische eisen en principes relativeert en het individu aan een richtingloze vrijheid uitlevert. Deze verlamme treurigheid is voor Sölle één van de christelijke hoofdzonden, een uiting van fundamenteel ongelof. Ze verhindert de blik te richten op de vele positieve initiatieven die in de op sensatie beluste media worden doodgezwegen en is, vanuit het perspectief van de arme, een schaamteloze luxe. Zij bezweert ons het utopische verlangen in ons niet te laten sterven, 'dat van God' in ons wakker te roepen, het leven te heiligen en niet in de gevangenis van de heersende orde in slaap te vallen.

Thuiskomen bij onszelf doen we slechts wanneer wij het besef herstellen dat wij eindig zijn, slechts voor korte tijd op een geleende aarde wonen, met broers en zusters die ons zijn toevertrouwd. De taal van dit verlangen vertelt van ons vreemd zijn in welk vaderland dan ook.

De mystiek is bij Sölle niet los te maken van de ethiek en het verzet. Mystiek en ethiek vloeien steeds weer in elkaar over. Ethiek vloeit voort uit het gevoel verbonden te zijn met alles wat leeft. Ook in haar laatste boek *Mystiek van de dood* blijft die verbondenheid het kritische ijkpunt van haar visie.³ Niet bij de eerste dood - dat er fysiek een einde komt aan ons leven - ligt het zwaartepunt. Dat men-

sen niet meer wakker liggen van het heersende onrecht in onze samenleving en sterven terwijl zij er zelf bij staan, losgeraakt van alles wat God ter harte gaat, die 'tweede' dood bleef Sölle met mystieke bewogenheid te lijf gaan, tot aan haar eigen dood. Haar twee laatste boeken over mystiek waren geen afscheid van haar politieke theologie. Integendeel. Die reductie zou alleen maar bedoeld kunnen zijn om haar denken te doen passen in eigen religieus of spiritueel kraampje. Het was er Sölle precies om te doen een bewerking van de traditie te maken door de mystiek te democratiseren, te feminiseren en te politiseren.

Onmisbare schakel

Sölle was één van de grootste theologen van de tweede helft van de twintigste eeuw. De veelzijdige rijkdom van haar theologisch werk is een onmisbare schakel in de ontwikkeling van een theologie in dienst van het Bijbelse project van de komst van het Rijk Gods. Maar nieuwe tijden brengen nieuwe uitdagingen: globalisering, terrorisme, 'money'-theïsme, postmoderniteit, het nieuwe religieuze verlangen, de opmars van de pinksterkerken en de Nieuwe Katholieke Bewegingen, de politieke islam, interculturele en interreligieuze samenleving, de publieke rol van religie. Die uitdagingen roepen vragen op bij de theologie van Sölle. Heeft zij het kwaad in de wereld niet te veel verengd tot louter sociaal en politiek onrecht? Hechtte zij als progressieve, moderne theologe niet aan een te optimistisch geloof in de maakbaarheid van mens en samenleving? Heeft Sölle in haar theologie niet te veel het onheil op de hielen gezeten en te weinig het al aanwezige heil aangewezen in het alledaagse, kwetsbare leven van talloze mensen? Heeft zij met haar oproepen tot politiek engagement kankerpatiënten, die leven met de dood voor ogen, te veel in de kou laten staan?

Wat kunnen mensen, die vandaag hunkeren naar religieuze zingeving en die hun eigen religieuze identiteit zoeken op te bouwen te midden van religies in veelvoud, nog met haar politieke theologie? Volstaat het nu nog om vanuit meeslepende visioenen en grote utopieën waarschuwingen te formuleren tegen de postmoderne, politieke berusting en de 'luxe van de hopeloosheid'⁴ van mensen die genoeg hebben van het zien van de wreedheden in de wereld, maar niet meer weten wat er mee aan te vangen? Zal theologie morgen vooral de nood aan spiritualiteit en zingeving invullen van de westerse mens vanwege het moordende, zinvernietigende, technologische, veeleisende en wereldwijde kapitalistisch systeem? Of hebben wij in plaats van een politieke theologie vandaag vooral een economische theologie nodig die zich niet langer richt op de God van de Bijbel en van de kerken, maar die kritiek levert op het kapitalisme zelf als nieuwe religie? Of hebben wij de transformatie nodig van een monotheïstische theologie met hoog waarheidsgehalte naar een pluralistische, oecumenische theologie van alle levensbeschouwingen?

De diepste wens van Sölle was dat de aarde mag blijven bestaan op het natuurlijke ritme van zomer en winter, van eb en vloed, van land en zee. Zij had nog graag de nieuwe, economisch en ecologisch bewuste mens leren kennen die de toekomst van onze planeet nodig heeft. Over de grens van de dood mag het haar tot troost zijn dat dit bewustzijn vandaag opleeft. Meer en meer mensen wereldwijd ervaren de vernietigende logica van het kapitalisme als een ongehoorde barbaarsheid.⁵

Remi Verwimp is als agogisch theoloog actief in de vormingsinstelling Motief en aan de opleiding Agogisch Theologisch Werker van de Sociale Hogeschool Leuven, België.

Noten

1. Op 27 april 2003 overleed D. Sölle. Naar aanleiding van de vijfde verjaardag van haar overlijden wordt op 19 april 2008 in Antwerpen een studiedag georganiseerd met uitreiking van de eerste Dorothee Sölleprijs. Voor meer informatie: wtm@skynet.be
2. Jozef B.M. Wissink, *Toptheologen. Hoofdfiguren uit de theologie van vandaag*, Lannoo, Tielt 2006.
3. Dorothee Sölle, *Mystiek van de dood*, Ten Have, Baarn 2004.
4. Dorothee Sölle, *Opwellingen van moed. Aanzet tot een andere manier van denken*, Ten Have, Baarn 1994, blz.23.
5. Verdere literatuur:
 - *Meedenken met Dorothee Sölle*, V.U.P. Cahier, Gent 1987.
 - Sarah K.Pinnock, *The Theology of Dorothee Soelle*, TPI, New York 2003.
 - Luk Bouckaert, *Mystiek en verzet. Het testament van Dorothee Sölle*, Spes Cahier 2, Antwerpen, 2006.